

Наталія Вікторівна ПОЧЕРНІНА

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
Таврійський державний агротехнологічний університет
E-mail: pochernina-natalya-victor@mail.ru

**АНАЛІЗ ГРОШОВИХ СПОЖИВЧИХ ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ У
2014 РОЦІ**

Почерніна, Н. В. Аналіз грошових споживчих витрат домогосподарств України у 2014 році [Текст] / Наталія Вікторівна Почерніна // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 22. – № 1. – С. 53-59. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Споживання домогосподарств є найбільш вагомою складовою сукупного попиту, отже, виступає фактором впливу на кон'юнктуру вітчизняного товарного ринку та певною мірою визначає темпи макроекономічної динаміки. Аналіз споживчої поведінки є не тільки предметом дослідження різноманітних науково-теоретичних підходів, а й об'єктом макроекономічного регулювання.

Мета. Метою статті є визначення рівня порогового доходу у споживанні міських та сільських домогосподарств України та окреслення пріоритетних завдань різних напрямів економічної політики задля зменшення виявленої диференціації.

Метод (методологія). Дослідження ґрунтується на теоретичних засадах кейнсіанській функції споживання. У процесі аналізу використано методи апроксимації, статистичного групування та порівняння, метод системного підходу.

Результати. Розкрито особливості розподілу грошових доходів та споживчих витрат міських та сільських домогосподарств за рівнем середньодушових еквівалентних доходів. Виведено функціональні залежності взаємозв'язку між доходом та споживчими витратами за кейнсіанським підходом. Проведено оцінку відхилення порогового доходу у споживанні від прожиткового мінімуму за типами місця проживання. Проаналізовано рівень покриття порогового доходу мінімальними трансфертними виплатами. Виявлено відмінності у структурі споживання груп домогосподарств залежно від розміру їх середньодушових грошових доходів.

Отримані результати аналізу споживчої поведінки домогосподарств дозволяють визначити пріоритетні завдання макроекономічної політики для зменшення негативних наслідків диференціації у споживанні міського та сільського населення. Їх реалізація сприятиме підвищенню рівня обґрунтованості заходів державного регулювання та забезпечення їх комплексного характеру у реалізації глобальної мети – підвищення соціального добробуту.

Ключові слова: функція споживання; міські та сільські домогосподарства; кейнсіанський підхід; рівень порогового доходу; структура споживання; макроекономічна політика.

Nataliya Victorivna POCHERNINA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Economic Theory,
Tavria State Agrotechnological University
E-mail: pochernina-natalya-victor@mail.ru

**ANALYSIS OF CONSUMER MONEY EXPENDITURES OF UKRAINIAN HOUSEHOLDS
IN 2014**

Abstract

Introduction. Household consumption is the most important component of aggregate demand. It affects the conjuncture of the domestic commodity market and determines the rates of macroeconomic dynamics. The analysis of consumer behavior is both a subject of study of various scientific theoretical approaches, and the object of macroeconomic regulation.

Purpose. The purpose of the article is to calculate the level of break-even income for urban and rural Ukrainian

households and to identify priorities of different areas of economic policy to reduce the identified differentiation in consumption.

Method (methodology). The study is based on theoretical principles of Keynesian consumption function. Such methods as approximations, statistical grouping, comparison and systematic approach are used in the article.

Results. Peculiarities in the distribution of money income and consumer expenditures of urban and rural households depending on size of per capita equivalent income are found out. The functional dependence between income and consumer spending for Keynesian approach has worked out. The deviation of break-even income from the subsistence level income by type of residence is analyzed. Covering level of break-even income by minimum transfer payments is rated. Distinctions in the consumption structure of different household's groups depending on size of per capita equivalent money income have been found out.

The results of analysis of household's consumer behavior can determine the priorities of macroeconomic policy for reduce the negative effects of differentiation in the consumption of urban and rural population. Their implementation will contribute to the validity of grounding on state regulation and ensuring their integrated nature in implementation of the global goal. The latter is the improvement of the social welfare.

Keywords: consumption function; urban and rural households; Keynesian approach; the level of break-even income; consumption structure; macroeconomic policies.

JEL classification: E12, D11, O18, R20

Вступ

Аналіз поведінки домогосподарств на макрорівні пов'язаний з їх роллю у процесі кругообігу продуктів і доходів. Ця роль насамперед характеризується властивістю домогосподарств виступати головним споживачем створеного суспільного продукту. Так, частка кінцевих споживчих витрат домогосподарств у структурі валового внутрішнього продукту, обрахованого за стандартом СНР-2008 методом кінцевого використання, в Україні коливалась у межах від 63 % у 2010 році до 71,4 % у 2013 році [1]. Це обумовлює актуальність дослідження динаміки споживчих витрат та факторів, що на них впливають.

В економічній літературі інтерес до аналізу споживання домогосподарств знайшов відображення у створенні в межах окремих наукових підходів різноманітних моделей, які розкривали, з одного боку, визначні фактори споживання, а з іншого – відображали вплив споживання на добробут домогосподарства та економічну динаміку. Серед широкого кола цих розробників виділимо Дж. М. Кейнса [2], Ф. Модільяні [3], С. Кузнеця [4], М. Фрідмана [5]. Дослідженням окремих аспектів споживання займалися такі вітчизняні науковці, як Ватаманюк М. М. [6], Коцьо О. Я. [7], Кузик О. В. [8], Мандибура В. О. [9], Лібанова Е. М. [10], Мудрак Р. П. [11], Горідько Н. П. [12] та багато інших.

Значний інтерес до цієї теми не зменшує потреби її дослідження, оскільки проблема має багатоаспектний характер (економічний, соціологічний), розглядається як на мікро-, так і на макрорівні, дає широкий простір для використання статистичних та економіко-математичних методів.

Мета та завдання статті

Мета дослідження полягає у визначенні рівня порогового доходу забезпечення грошових споживчих витрат домогосподарств України. Ця мета конкретизується через виконання наступних завдань: виявити параметри функціональної залежності між еквівалентними грошовими доходами та грошовими споживчими витратами на базі статистичних даних 2014 року; застосувати кейнсіанський підхід для графічного аналізу цієї моделі; порівняти характеристики моделі для сільських та міських домогосподарств; окреслити пріоритетні завдання економічної політики держави, спрямовані на зменшення виявленої диференціації у споживанні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Динаміка кінцевого споживання домогосподарств залежить насамперед від отриманого доходу. Саме на цьому акцентував увагу Дж. Кейнс, формулюючи в своїй роботі «Загальна теорія зайнятості, процента та грошей» психологічний закон, який стверджує, що «люди схильні, як правило, збільшувати своє споживання зі зростанням доходу, але не в тій мірі, в якій зростає дохід» [2, книга III, глава 8. III]. Саме Кейнс запропонував категорію «гранична схильність до споживання» як кількісну величину залежності приросту споживання від приросту використовуваного доходу. Сучасні дослідження широко застосовують цей підхід [8; 12] та поглиблюють його на базі економетричних моделей [7; 13].

Окремим аспектом розгляду цього питання є аналіз поведінки окремих груп споживачів за різними критеріями їх розподілу: за типами проживання, за рівнем доходу, за складом домогосподарства, за регіонами тощо. У межах нашого дослідження увага зверталась на відмінності у споживанні міських та сільських домогосподарств при їх поділі на групи за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів. Вихідні дані для аналізу наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Грошові доходи і витрати домогосподарств залежно від розміру середньодушових еквівалентних грошових доходів в Україні у 2014 році*
(у середньому за місяць, грн.)

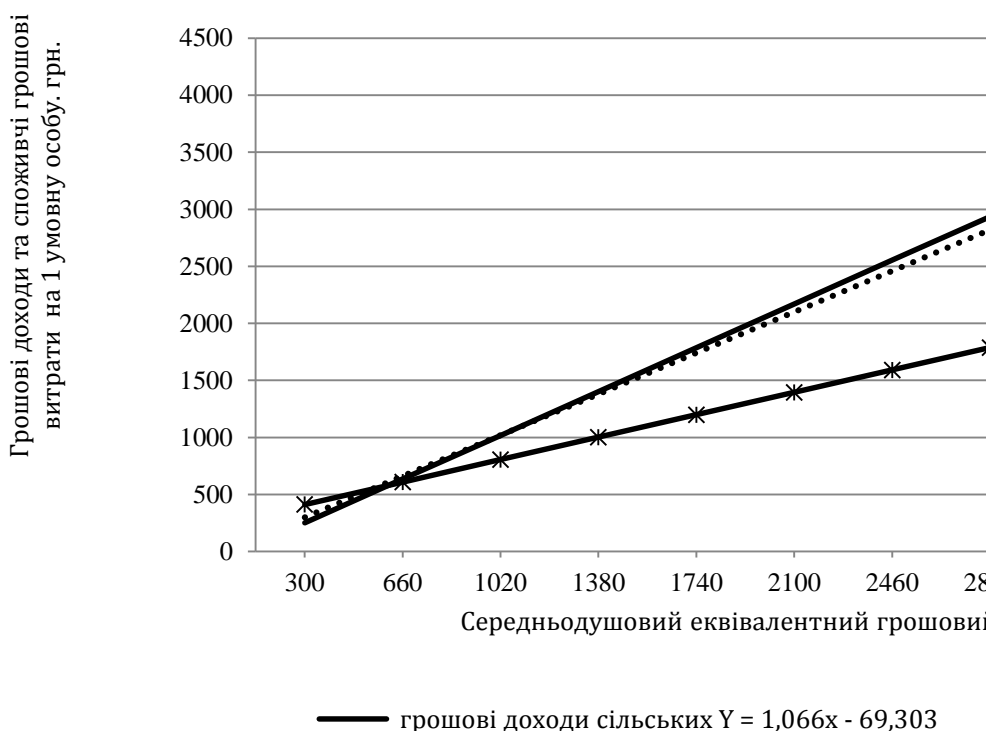
Розмір середньо- душових еквівалентних грошових доходів	Споживчі грошові витрати		Грошові доходи		Середній еквівалентний розмір домогосподарства, осіб		Споживчі грошові витрати на 1 умовну особу, грн.		Грошові доходи на 1 умовну особу, грн.	
	міських	сільських	міських	сільських	міських	сільських	міських	сільських	міських	сільських
до 480 грн.	2695,1	855,44	564,98	917,65	1,76	2,29	1531,32	373,55	321,01	400,72
480,1 – 840,0	2000,6	1746,2	1645,9	1963,9	2,23	2,82	897,14	619,23	738,09	696,40
840,1 – 1200,0	2598,8	2148,8	2370,4	2660,4	2,27	2,57	1144,86	836,11	1044,22	1035,16
1200,1 – 1560,0	2800,2	2085,9	2894,4	2839,1	2,08	2,05	1346,26	1017,53	1391,53	1384,94
1560,1 – 1920,0	3378,7	2648,2	3749,9	3854,6	2,16	2,24	1564,22	1182,23	1736,07	1720,79
1920,1 – 2280,0	3876,4	3101,2	4494	4599,1	2,16	2,2	1794,64	1409,65	2080,54	2090,5
2280,1 – 2640,0	4272,1	3319,4	5069,1	4898,1	2,06	2	2073,82	1659,68	2460,71	2449,07
2640,1 – 3000,0	4658,4	3195,9	5677,9	5303,6	2,03	1,89	2294,75	1690,96	2797	2806,16
3000,1 – 3360,0	4704,6	3914,1	6206,4	5992,9	1,97	1,9	2388,14	2060,05	3150,47	3154,17
3360,1 – 3720,0	4495,7	3318,6	6206,2	5898,8	1,76	1,68	2554,35	1975,35	3526,22	3511,17
понад 3720 грн.	5933,4	4368,8	8920,7	8008,1	1,75	1,74	3390,52	2510,78	5097,52	4602,36

*Складено та розраховано автором на основі [14]

Оскільки для характеристики диференціації населення за рівнем матеріального добробуту критерієм групування обрано інтервали середньодушових еквівалентних грошових доходів, то необхідною передумовою моделі став розрахунок грошових доходів та грошових споживчих витрат на одну умовну особу. Друга передумова моделі полягала у виборі як незалежної змінної медіанного значення інтервалу еквівалентних грошових доходів для кожної групи розподілу. Ці дані надалі були використані для виведення лінійних функцій грошових доходів та грошових споживчих витрат на основі методу апроксимації. Графічний вигляд цих моделей зображено на рисунках 1-2.

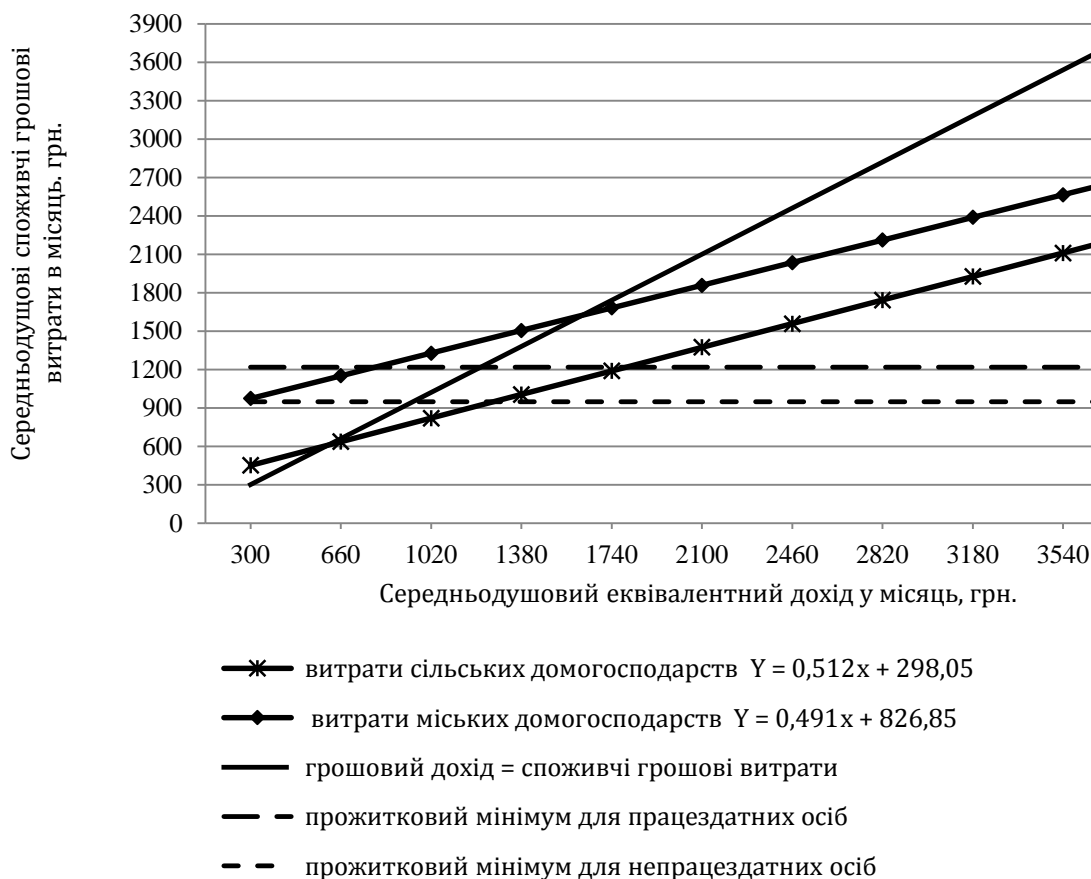
Рис. 1 Функції грошового доходу та грошових споживчих витрат міських домогосподарств

Виявлені функціональні залежності дозволили визначити пороговий рівень еквівалентного грошового доходу (x), який, відповідно до кейнсіанської теорії, ми трактуємо як такий рівень доходу, який повністю спрямовується на покриття споживчих грошових витрат домогосподарств. Розв'язання умови «дохід = витрати» виявило такі значення порогового доходу: для міських домогосподарств $x = 1624,46$ грн.; для сільських домогосподарств $x = 610,76$ грн.

Для побудови графічної моделі введена третя передумова, яка передбачає, що рівень отриманого значення порогового доходу при трансформуванні залежностей до вигляду, загальноприйнятого за кейнсіанським підходом, приймається як екзогенний параметр.

Під загальноприйнятими характеристиками лінійної кейнсіанської графічної моделі ми розуміли незмінну граничну схильність до споживання (тобто нахил функції споживання відносно функції доходу) та відповідність порогового доходу точці перетину функції споживання з бісектрисою. Для виконання цієї передумови в графічній моделі слід було експонувати функцію грошового доходу на бісектрису відносно точки перетину, зберігаючи при цьому незмінність кута нахилу між функціями споживання та доходу. Результат таких трансформацій в узагальненому вигляді наведено на рисунку 3.

Зображення моделі у такому вигляді дозволило виявити наступні особливості:

- грошовий дохід сільських домогосподарств на 1 умовну особу має порогове значення для другої групи диференціації за інтервалами еквівалентного доходу (480,1 – 840,0 грн.). Отже, родини, що мають у місяць середньодушові грошові доходи менше 610 грн., не можуть самостійно задовольняти свої грошові споживчі витрати. Аналіз структури доходів цієї диференційної групи порівняно з іншими групами показав значне переважання (у 2 рази і більше) таких джерел доходу, як продаж сільськогосподарської продукції, грошова допомога від родичів та інших осіб, допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою [14, табл. VI.36];
- сільські домогосподарства, які мають грошовий дохід у місяць на 1 умовну особу більше 610 грн., мають можливість покривати ним як споживчі, так і неспоживчі грошові витрати. Аналіз структури споживчих витрат для цих груп показав стійку тенденцію до зменшення частки продовольчих товарів, відносно стабільність частки непродовольчих товарів та хвилеподібну зміну частки послуг [14, табл. II.27];
- мінімальні трансфертні виплати у вигляді пенсій, що за розміром відповідають прожитковому мінімуму для непрацездатних осіб – 949 грн., перевищують порогове значення грошового доходу, спрямованого на споживання, більше, ніж у 1,5 рази. Це підкреслює значущість соціальних гарантій держави для підтримки рівня грошових споживчих витрат I-III диференційних груп;

- грошовий дохід міських домогосподарств на 1 умовну особу має порогове значення для п'ятої диференційної групи (1560,1 – 1920,0 грн.). Отже, родини, що мають у місяць середньодушові грошові доходи менше 1624 грн., не мають достатніх грошових ресурсів для покриття своїх споживчих витрат. Серед основних джерел доходів цих груп порівняно з іншими групами значно переважають грошова допомога від родичів та інших осіб та допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою [14, табл. VI.34];
- міські домогосподарства, які мають грошовий дохід у місяць на 1 умовну особу більше 1624 грн., у структурі грошових споживчих витрат демонструють спадну динаміку частки продовольчих товарів та зростаючу динаміку часток непродовольчих товарів та послуг [14, табл. II.25];
- прожитковий мінімум для працездатних осіб на рівні 1176 грн. у місяць становив 72,4 % від порогового рівня доходу для покриття грошових споживчих витрат міських домогосподарств. Прожитковий мінімум для непрацездатних осіб становив лише 58,4 % від порогового доходу. Отже, перші чотири диференційні групи міських домогосподарств не мали можливості повністю задовольнити свої грошові споживчі витрати навіть за наявності державної підтримки;
- значний розрив у рівнях порогового доходу між сільськими та міськими домогосподарствами обумовлений тим, що в сільській місцевості населення споживає значну частину продукції власного виробництва, не витрачаючи на її купівлю свої грошові доходи;
- еластичність грошових споживчих витрат по грошовому доходу у міських та сільських домогосподарств приблизно однакова (0,491-0,512), що можна характеризувати як схильність до споживання, хоча не повною мірою. Неточність такого трактування обумовлена тим, що кейнсіанська функція виводить поняття граничної схильності до споживання на основі використовуваного (безподаткового) доходу. Саме на такому підході визначається цей показник у роботах науковців [2; 6; 12]. Наведений у статті аналіз ґрунтувався на динаміці грошових доходів, які за вітчизняною методикою розраховуються за виключенням лише прибуткового податку та обов'язкових відрахувань з оплати праці.

Висновок та перспективи подальших розвідок

Виявлені розбіжності у рівнях порогового грошового доходу, спрямованого на покриття грошових споживчих витрат, міських та сільських домогосподарств, висувають наступні завдання для державного регулювання:

- у сфері соціальної політики: формування системи адресної соціальної допомоги з урахуванням значення порогового доходу споживання, впровадження зарубіжного досвіду по організації мережі надання безоплатних послуг та товарів першої необхідності для тих груп населення, чий грошовий дохід на 1 особу менше порогового рівня;
- у сфері політики доходів: боротьба з бідністю, зменшення нерівномірності у розподілі доходів;
- у сфері політики зайнятості: сприяння розвитку підприємницької діяльності та самозайнятості для підвищення рівня грошового доходу;
- у сфері політики інституційних перетворень: трансформація відносин власності з метою подальшого підвищення частки нетрудових доходів у їх загальному обсязі, насамперед доходів від здавання в оренду нерухомості, створення сприятливих умов для розвитку особистих підсобних господарств міського населення;
- у сфері аграрної політики: підвищення рівня продовольчої безпеки з пріоритетом покращення якості споживання; розвиток сільських територій з метою підвищення рівня задоволення послугами сільських домогосподарств.

Методика врахування значення порогового доходу у практику реалізації економічної політики на метарівні та макрорівні є перспективним напрямом подальших розробок.

Список літератури

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Keynes, J. M. The General Theory of Employment, Interest, and Money [Text] / I J. Keynes. – Macmillan Cambridge University Press, for Royal Economic Society in 1936. – 196 p.
3. Modigliani, F. Utility analysis and the consumption function: an interpretation of cross-section data (1954) [Text] / F. Modigliani, R. H. Brumberg // The Collected Papers of Franco Modigliani. – London; Cambridge: The MIT Press, 2005. – P. 3-10.
4. Kuznets, S. National Income, a Summary of Findings [Text] / S. Kuznets. – NewYork : National Bureau of Economic Research, 1946. – 157 p.
5. Friedman, M. A Theory of the Consumption Function [Text] / Friedman, Milton A. – Princeton: Princeton University. – 1957. – P. 259.

6. Ватаманюк, М. М. Споживання домогосподарств в умовах ринкової трансформації економіки України [Текст] : автореф. дис.... канд. екон. наук : 08.01.01 / Ватаманюк Маряна Михайлівна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : [б. в.], 2004. – 20 с. – Б. ц.
7. Коцьо, О. Я. Моделювання споживання домогосподарств за умов невизначеності інформації [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к.е.н. — спец. 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / Коцьо Ольга Ярославівна. – Львів. — 2009. — 20 с.
8. Кузик, О. В. Макроекономічний аналіз поведінки домогосподарств в економіці України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к. е. н. — спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Кузик Олег Володимирович. – Львів. — 2011. — 24 с.
9. Мандибура, В. О. Особливості взаємодії інститутів довіри і недовіри в процесі забезпечення якості кінцевого споживання [Текст] / Мандибура Віктор Омелянович // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. праць. [За заг. Ред. Єханурова Ю. І., Шегди А. В.]. – 388 с. – С. 48-60.
10. Лібанова, Е. М. Соціально-економічні ризики і загрози бідності в Україні : методика та практика аналізу [Текст] : монографія / Елла Марленівна Лібанова; НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж., Служба безпеки України, Ін-т опер. діяльн. та держ. безпеки. – Х. : Право, 2008. — 208 с. ISBN 978-966-458-109-4. — укр.
11. Мудрак, Р. П. Поведінка споживача як чинник продовольчої безпеки домогосподарства [Текст] / Руслан Мудрак // Економічний часопис – XXI. – 2014. – № 3-4 (1). – С. 27-30.
12. Горідько, Н. П. Оцінка граничних схильностей до споживання та заощадження в сучасній економіці України [Текст] / Ніна Павлівна Горідько // Бізнес Інформ. – 2011. – №7(2). – С. 12-15.
13. Оліскевич, М. О. Особливості економетричних моделей споживання в Україні в умовах нестабільності та структурних зрушень [Текст] / Маріанна Олександрівна Оліскевич // Бізнес-інформ. – 2014. – № 3. – С. 113-121.
14. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2014 році [Електронний ресурс] : статистичний збірник. Частина І. / Державна служба статистики України, 2015. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny. (2015). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Keynes, J. M. (1936). The General Theory of Employment, Interest, and Money. Macmillan Cambridge University Press, for Royal Economic Society in 1936.
3. Modigliani, F. & Brumberg, R. H. (2005). Utility analysis and the consumption function: an interpretation of cross-section data (1954). The Collected Papers of Franco Modigliani. London; Cambridge: The MIT Press, 3-10.
4. Kuznets, S. (1946). National Income, a Summary of Findings. NewYork : National Bureau of Economic Research, 1946. – 157 p.
5. Friedman, M. A (1957). Theory of the Consumption Function. Princeton: Princeton University.
6. Vatamanyuk, M. M. (2004). Spozhyvannya domohospodarstv v umovakh rynkovoyi transformatsiyi ekonomiky Ukrayiny. L'viv : L'viv. nats. un-t im. I. Franka.
7. Kots'o, O. Ya. (2009). Modelyuvannya spozhyvannya domohospodarstv za umov nevyznachenosti informatsiyi. L'viv.
8. Kuzyk, O. V. (2011). Makroekonomichnyy analiz povedinky domohospodarstv v ekonomitsi Ukrayiny. L'viv.
9. Mandybura, V. O. (n.d.). Osoblyvosti vzayemodiyi instytutiv doviry i nedoviry v protsesi zabezpechennya yakosti kintsevoho spozhyvannya. Teoretychni ta prykladni pytannya ekonomiky, 48-60.
10. Libanova, E. M. (2008). Sotsial'no-ekonomichni ryzyky i zahrozy bidnosti v Ukrayini : metodyka ta praktyka analizu. Kharkiv : Pravo.
11. Mudrak, R. P. (2014). Povedinka spozhyvacha yak chynnyk prodovol'choyi bezpeky domohospodarstva. Ekonomichnyy chasopys – XXI, 3-4 (1), 27-30.
12. Horid'ko, N. P. (2011). Otsinka hranychnykh skhyl'nostey do spozhyvannya ta zaoshchadzhennya v suchasniy ekonomitsi Ukrayiny. Biznes Inform, 7(2), 12-15.
13. Oliskevych, M. O. (2014). Osoblyvosti ekonometrychnykh modeley spozhyvannya v Ukrayini v umovakh nestabil'nosti ta strukturnykh zrushen'. Biznes-inform, 3, 113-121.
14. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrayiny u 2014 rotsi : statystychnyy zbirnyk. (2015). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2015 р.